

Carl Eric Simmul (Tartu ülikool). **Eesti keele konverbitarindi sõnajärg**

Eesti keele võrdlemisi vaba sõnajärg kujuneb pragmaatiliste ja süntaktiliste printsiipide koosmõjul: sõnajärg põhineb infostruktuuril, aga seda korraldab V2 piirang (vt Tael 1988, Lindström 2017). Kuigi eesti keele sõnajärje kohta leidub põhjalikke uurimusi (vt nt Remmel 1963, Tael 1988, Lindström 2005), pole sekundaartarindite sõnajärge seni lähemalt uuritud (vt siiski Martõkainen 2015). Ettekandes pööran tähelepanu, vaba laiendina talitleva *des-*, *maks-* ja *mata-*tarindi – eesti keele konverbitarindi (KT) sõnajärjele. KT on sündmust väljendav konstruktsioon, mis toimib teise sündmust väljendava konstruktsiooni ehk põhilause (PL) vaba laiendina (vt Haspelmath 1995: 3). KT sõnajärje puhul keskendun kahele varieeruvale tunnusele: **konverbivormi** asukohale tarindis ja tarindi asukohale PL suhtes. Näitlikustan sõnajärje varieerumist *des*-tarindi abil.

- a) Paraadtrepist alla **joostes** kaotas Tuhkatriinu kinga.
- b) Üle hoovi läks keskküttekütja, **kandes** mingit pange.
- c) Marvi leinas **vaikides**.
- d) Väsinud luiged lendavad lahtist vett **otsides** ühest kohast teise.
- e) **Lahkudes** soovin talle jõudu ja edu.
- f) **Tundes** korteris gaasilõhna, keerake ventiil kohe kinni.

Nii võib konverb paikneda KT alguses (näited b, f), lõpus (a, d) ja sees või esineda üksi (c, d) ning KT võib paikneda PL ees (a, e, f), järel (b, c) ja sees (d). Vaatlen seda varieerumist mõjutavaid struktuurilisi, semantilisi ja pragmaatilisi tegureid. Käsitlus järgib kasutuspõhist lähenemist ja selle aluseks on 1801 KT-t sisaldavat lauset, mida olen analüüsinud klassifitseerimispuu ja juhumetsa meetodi abil.

Kõigepealt käsitlen konverbivormi ja tarindi asukoha omavahelist seost ning nende seost nelja funktsioonilise ja struktuurilise tunnusega, milleks on 1) tarindi baas- ja 2) lisafunktsioon (vt Simmul 2018), 3) tarindi pikkus ja 4) konverbi infiniitvorm (*des-*, *maks-* või *mata-*vorm).

Konverbitarindi asukoht on seotud eelkõige tarindi **baas-** ja **lisafunktsiooniga**: KAASNEMISE baasfunktsiooniga tarindid kalduvad paiknema põhilause järel ja AJA baasfunktsiooniga tarindid põhilause ees. KT-d, mis kannavad OTSTARBE, TULEMUSE, TÄPSUSTUSE või VASTANDUSE lisafunktsiooni, kalduvad esinema põhilause järel. Samuti soosib tarindi järelasendit suurem pikkus ja tarindis esimesel kohal paiknev konverb. **Konverbi asukoht** on seotud eelkõige **tarindi asukoha**, **pikkuse** ja **lisafunktsiooniga**. Konverbi eesasendit soosivad MÖÖNDUSE, OTSTARBE, PÕHJUSE, TULEMUSE ja TÄPSUSTUSE lisafunktsioon, tarindi suurem pikkus ja asukoht põhilause järel.

Kirjandus

Haspelmath, Martin 1995. The converb as a cross-linguistically valid category. – Converbs in cross-linguistic perspective. Eds. Martin Haspelmath, Ekkehard König. Berlin: Mouton de Gruyter, 1–55.

Lindström, Liina 2005. Finiitverbi asend lauses. Sõnajärg ja seda mõjutavad tegurid suulises eesti keeles. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lindström, Liina 2017. Lause infostruktuur ja sõnajärg. – Eesti keele süntaks. Toim. Mati Ereht, Helle Metslang. Eesti keele varamu III. Tartu Ülikooli Kirjastus, 537–565.

Martõkainen, Liina 2015. *des*-konstruktsiooni sõnajärg. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu ülikooli eesti keele osakond.

Remmel, Nikolai 1963. Sõnajärjestus eesti lauses. – Eesti keele süntaksi küsimusi (= KKIU VIII.) Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 216–389.

Tael, Kaja 1988. Sõnajärjemallid eesti keeles (võrrelduna soome keelega). (= Preprint KKI 56.) KKI.
Tallinn.